

NOTE ASUPRA TEMPLULUI SIRIAN DE LA SARMIZEGETUSA

DE
DORIN ALICU

Cercetat în anul 1881 de către P. Kiraly și G. Teglás¹, templul sirian de la Sarmizegetusa este publicat 25 de ani mai târziu de către unul din autorii săpăturii, G. Teglás².

Limbajul greoi, anumite ambiguități în expunere, inadvertențele dintre planul publicat de Teglás și descrierea făcută tot de el, precum și diferențele mari dintre dimensiunile date de Teglás și cele date de Kiraly³ au fost câteva motive pentru care ne-am îndreptat atenția asupra acestui monument și am încercat să stabilim o relație cât mai apropiată de realitate între descriere și plan.

Redăm în traducere⁴ paragrafele referitoare la planul templului date de Teglás : „*Planul Templului*. Templul este orientat est-vest avînd intrarea orientată spre Porțile de Fier ale Transilvaniei. Toate semnele arată că templul a fost ars, zidurile sale au fost dărîmate... probabil de către goții apuseni. Lățimea clădirii este de 8,5 m, iar lungimea de 20,3 m și pare o clădire simplă. De înălțimea zidurilor nu ne putem da seama exact... În partea de vest a templului la intrare este un pronaos avînd lățimea de 2,5 m, iar lungimea de 5,1 m. În dreapta și în stînga pronaosului sînt două încăperi avînd lățimea de 1,7 m, iar lungimea de aproape de 5 m. Ele sînt despărțite de pronaos de un zid avînd grosimea de 0,6 m pe care în mod sigur nu s-a sprijinit acoperișul deoarece zidurile exterioare pe care se sprijinea acoperișul au grosimea de 1,35 m la bază și de 1,2 m mai sus. La cele două colțuri ale pronaosului în fața navei centrale a templului sînt două blocuri de gresie păstrate *in situ* de 0,6 × 0,7 m avînd la mijloc o adîncitură în care erau fixate cepurile celor două coloane care marcau locul de intrare în nava centrală a templului. Nava centrală are lungimea de 7 m, iar lățimea de 6,1 m și era mărginită de ziduri laterale groase de 1,2 m. Zidul de incintă al templului în partea estică a acestuia se retranșează în dreapta și în stînga cite 1,25 m și aici găsim din nou două baze de coloane de 0,60 × 0,70 m asemănătoare cu ale pronaosului. Între acestea se deschide ușa de 2,5 m prin care se intra în sanctuar. Zidul său exterior (al sanctuarului), pe dinafară, vine înăuntru 0,55 m, păstrîndu-și grosimea de 1,2 m. Pășind în sanctuar în dreapta și în stînga stîlpilor portalului abia dacă mai găsim cite 0,6 m de zid despărțitor. Sanctuarul e lung de 2,5 m, lat de 5 m

¹ Kun Robert, HTRTE, 3, 1886, p. 85—86; G. Teglás, ArchÉrt, 26, 1906, p. 321.

² G. Teglás, *op. cit.*, p. 321—330.

³ P. Király, HTRTE, 5, 1889, p. 49.

⁴ Traducerea a fost făcută de A. Ardos și N. Vlassa, cărora le aducem mulțumiri.

deci are forma unui dreptunghi culcat în cruce pe planul templului. Pe peretele din fundul sanctuarului ar fi putut să se așeze placa votivă de fundație a lui *P. Aelius Theimes*, iar în nava centrală ar fi putut să stea placa votivă de jertfă... Sub placa votivă principală a existat probabil un soclu de piatră. Zidurile templului au fost construite din bolovani de râu cu mortar în *opus incertum*... Partea superioară a zidurilor de sprijin în mod cert era făcută din cărămidă și acoperișul era din țiglă deoarece în nava centrală a templului molozul conținea aproape în întregime resturi de cărămizi și țiglă... Zidurile exterioare avînd o grosime considerabilă (1,2 m) denotă că înălțimea lor putea fi de 8–10 m... Pe latura apuseană a templului, dinspre poalele dealului s-ar fi putut ajunge în templu pe cîteva trepte. În fața acestei laturi unde este pronaosul și cele două camere laterale, putuse exista un portic deschis. Greutatea coloanelor acestuia ar fi putut fi suportată de fundație. Pavimentul pronaosului și a celor două încăperi laterale era din cărămidă care s-a spart cu prilejul dărîmării clădirii. Pavimentul navei centrale era cilindrat, terrazzat și l-am găsit intact... Această *culina* nu a fost construită așa de solid ca templul, astfel explicîndu-se faptul că s-au găsit puține fragmente din fundația ei. Această bucătărie de jertfă a fost alipită de încăperea laterală din partea dreaptă a pronaosului”.

Considerăm necesar să dăm un tabel comparativ al datelor privind dimensiunile templului.

	în text	pe desen	Kiraly	probabil
lungime totală	20,3m	17,7m	14,7m	17,7m
lățime totală	8,5	11,6		10,6
lățime templu	8,5	8,5	7,5	8,5
lungime pronaos	5,1	5,8		5,8
lățime pronaos	2,5	2,5		2,5
lățime navă centrală	6,1	6,1		6,1
lungime navă centrală	7	7		7
lungime sanctuar	2,5	2,5		2,5
lățime sanctuar	5	5		5
lungime încăperi laterale	5	5,2		5,2
lățime încăperi laterale	1,7	1,7		1,2
intrare sanctuar	2,5	3,6		2,2–2,4
zid între coloanele sanctuarului și zid ext.	1,25	0,5		1,25

Din tabel reies discrepanțele dintre text și desen (fig. 1) privind lungimea totală a templului, a pronaosului, a încăperilor laterale, lățimea intrării în sanctuar și lungimea zidului dintre coloanele sanctuarului și zidul său exterior. De fapt zidul dintre coloanele „sanctuarului” și incintă lipsește cu totul din desen. O discrepanță apare între descriere și desen și în ceea ce privește coloanele „pronaosului”. Astfel în text se spune: „La cele două colțuri ale pronaosului, în fața navei centrale a templului, sînt două blocuri de gresie...”. Deloc nu reiese din această frază că blocurile sînt prinse în colțurile zidurilor pronaosului, cum apare în desen. Dacă pe colț ar fi existat o coloană atunci cele două ziduri care ar fi trebuit să se lege acolo ar fi rămas libere, dăunînd rezistenței construcției. Ipoteza lui Teglás conform căreia aceste ziduri ar fi constituit baza unui portic nu este deloc argumentată. În cazul că erau fundamentul unui portic nu avea rost ca bazele de coloane să fie „în fața navei cen-

trale” și nici ca zidurile să se închidă spre exterior dînd impresia de camere. Se pare că zidurile se ridicau deasupra pavajului de cărămidă al „pronaosului” și al camerelor închizînd într-adevăr două încăperi. Prin urmare, dacă luăm ca atare descrierea din text, problema este practic rezolvată. Cele patru ziduri late de 0,6 m închid două mici cămăruțe al căror acces

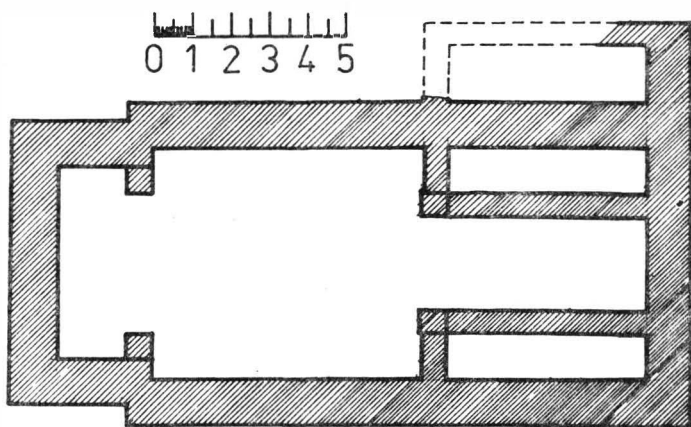

Fig. 1. Planul templului după G. Teglás.

nu-l putem preciza, iar coloanele care se ridicau în fața navei centrale deschideau acum dinspre aceasta o intrare în „pronaos”.

La „sanctuar” dacă adăugăm zidurile laterale găsite de Teglás între coloane și zidul exterior al templului, în plan, obținem o deschidere apropiată de cea descrisă, de 2,2—2,4 m.

Luînd ca elemente sigure lungimea și lățimea navei centrale, dimensiunile „sanctuarului”, lățimile zidurilor, adică elementele identice în text și desen, și corectînd amplasamentul celor patru coloane obținem dimensiunile conform coloanei nr. 4 din tabel. Cu aceste dimensiuni și cu modificările cerute de descrierea edificiului am executat planul templului (fig. 2) pe care îl considerăm mai apropiat de realitate decît cel al lui Teglás.

De asemenea este greșită și orientarea planului publicat de Teglás, dacă luăm în considerare descrierea sa și amplasarea templului pe harta realizată tot de el⁵.

Nu sîntem de acord nici cu intrarea în templu propusă de Teglás și în funcție de aceasta cu structura interioară a construcției. În ce privește stabilirea intrării, Teglás nu este destul de convingător, el negăsind elemente sigure pentru amplasarea accesului în templu. Este greu de crezut că P. Aelius Theimes și-a construit templul pe o înălțime dominantă de unde se deschide o largă vedere spre Sarmizegetusa⁶, spre cetate, cu spatele la aceasta. La fel de greu de crezut e că arhitectul roman a creat o clădire cu intrare asimetrică prin adăugarea chiar la fațadă a acelei

⁵ G. Teglás, *op. cit.*, p. 322, fig. 1.

⁶ *Ibidem*, p. 323.

*culina*⁷. Faptul că latura de vest este chiar în buza dealului este un alt argument în a nu considera intrarea prin partea de vest.

În ce privește interiorul, dacă intrarea este dinspre vest, atunci cele două coloane ale „pronaosului” nu-și mai aveau rostul, ele fiind ascunse de zid.

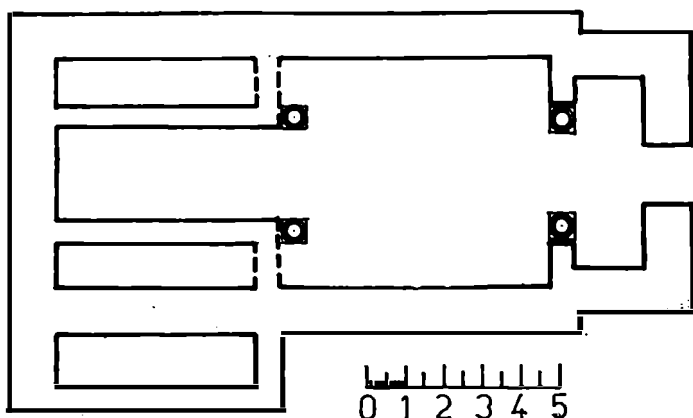

Fig. 2. Planul templului propus în urma analizării datelor publicate de G. Teglás.

Faptul că inscripția de fundație ar fi fost așezată în „sanctuar” nu este un argument, ci dimpotrivă. În *cella* unui templu se așeza statuia zeului, reprezentarea materială a sa, iar inscripția de fundație era așezată de obicei la intrare, de cele mai multe ori în afară pentru a putea fi văzută de toată lumea nu numai de adoratorii divinității⁸.

Luînd în considerare presupunerea că această inscripție⁹ a fost găsită în sanctuar și în urma interpretărilor de mai sus putem considera intrarea în templu dinspre est. Astfel „sanctuarul” devine un mic pronaos din care se intra printre două coloane în nava centrală. „Pronaosul” devine acum o adevărată *cella* deschisă de cele două coloane din fața sa. Nu excludem posibilitatea ca între coloane să fi existat o draperie care să ascundă pentru moment adepților zeului pregătirile pentru oficierea cultului. Draperia este caracteristică pentru cultele orientale¹⁰. Acceptînd această orientare nu contrazicem prevederile vitruviene privind orientarea „templor”¹¹. Secțiunea prin templu, perspectiva (fig. 3) sînt realizate după orientarea propusă de noi¹².

Înălțimea templului în funcție de diametrul coloanelor care nu putea depăși 0,50 — 0,55 m era de circa 7 m, respectîndu-se o proporție acceptabilă între lungimea, lățimea și înălțimea templului. Din păcate

⁷ Cunoaștem un templu cu intrarea asimetrică datorată unor necesități de construcție la Ostia. Cf. P. Király, *A Sarmizegetusai Mithreum*, 1886, pl. I/3.

⁸ Cagnat-Chapot, I, 1916, p. 143, 144; D. S. Robertson, *Greek and roman architecture*, Cambridge, 1974, p. 213—230, 246—248, fig. 16a, H. Daicoviciu și colab., *Sargetia*, 11—12, 1974—1975, p. 229.

⁹ CIL, III, 7 954; S. Sanie, SCIV, 19, 1968, 4, p. 575 (cu bibliografie).

¹⁰ CIL, VI, 746; P. Király, *op. cit.*, p. 18.

¹¹ Vitruviu, IV, 5, 3; Cagnat-Chapot, p. 144; M. Ponsich, *Recherches archéologiques à Tanger et dans sa région*, Paris, 1970, p. 313, fig. 78.

¹² Reconstituirea grafică a fost realizată de Mihaela Strimbu, arhitect, căreia îi aducem mulțumiri.

nu avem elemente suficiente pentru a preciza stilul templului, dar sînt greu de acceptat capitellurile ionice propuse de Teglás¹³, dacă luăm în considerare că frecvența lor este extrem de redusă la Sarmizegetusa¹⁴.

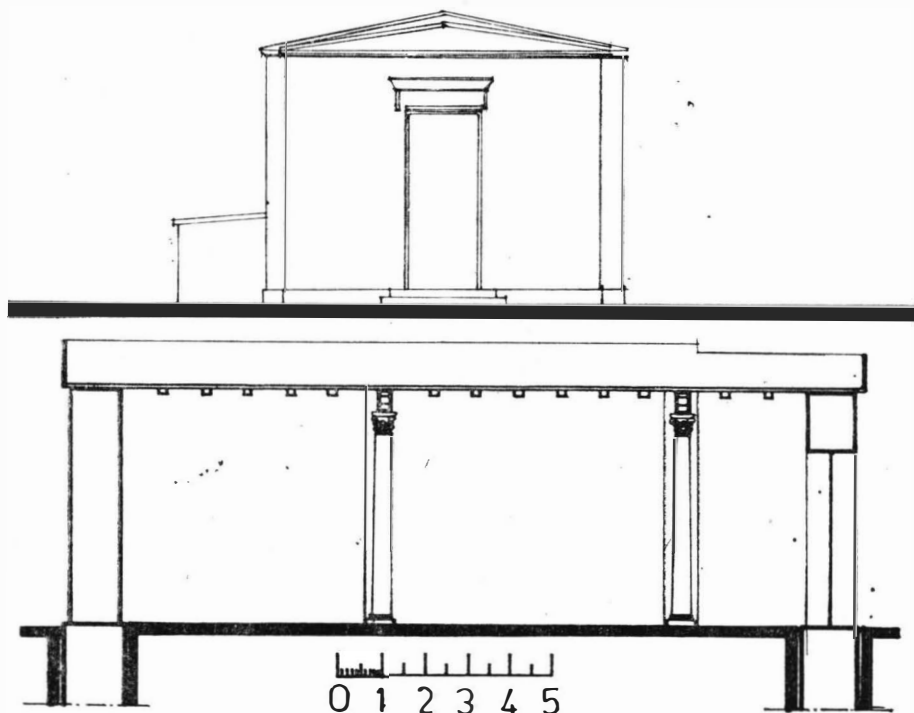

Fig. 3. Perspectivă și elevație după noile date.

ZU DEM SYRISCHEN TEMPEL VON SARMIZEGETUSA

ZUSAMMENFASSUNG

Ein Vergleich der von G. Teglás im Text vorgelegten Angaben über den syrischen Tempel von Sarmizegetusa mit denen aus den Zeichnungen und Plänen des gleichen Autors ließ Ungenauigkeiten hinsichtlich der Abmessungen des Tempels, seiner Ausrichtung und inneren Anordnung erkennen. In vorliegender Arbeit brachten wir die Daten des Textes mit denen der Zeichnungen in Übereinstimmung, so daß wir nun einen wirklichkeitsnäheren Plan des Tempels, als der von Teglás ist, vorlegen können.

ABBILDUNGS VERZEICHNIS

Abb. 1 Plan des Tempels nach G. Teglás.

Abb. 2 Plan des Tempels beruhend auf der Analyse der von G. Teglás veröffentlichten Daten.

Abb. 3 Perspektive und Aufriß auf Grund der neuen Angaben.

¹³ G. Teglás, ArchÉrt, 26, 1906, p. 325, fig. 3.

¹⁴ D. Isac, I. Stratan, Banatica, 2, 1973, p. 128—129; Al. Barnea, I. P. Albu, Sargetia, 10, 1973, p. 155; V. Wollmann, Apulum, 13, 1975, p. 206—209; M. Bărbulescu, Sargetia, 13, 1978 (sub tipar).

